

LI

SEJM WALNY KRAKOWSKI 1543 R.

WSTĘP

W dniu 30 listopada 1542 r. rozesłane zostały uniwersały królewskie zwołujące kolejny sejm do Krakowa na dzień świętej Agnieszki (21 stycznia) 1543 r.¹ W legacji na sejmiki przedsejmowe, które odbyły się w ciągu grudnia 1542 r.², podano, że przyczyną zmiany miejsca obrad była panująca w Piotrkowie zaraza. W legacji tej król zapowiedział podjęcie narady nie tylko nad obroną państwa, ale także nad wszystkimi sprawami, które zostały mu przedstawione w poselstwie z ubiegłego sejmiku, między innymi nad sądami ostatniej instancji, unią z Litwą, Prusami, Oświęcimiem i Zatorem oraz sprawą korektury ustaw i statutów.

Sejm rozpoczął obrady dopiero 3 lutego i trwał do 16 kwietnia 1543 r.³ Szczegóły jego przebiegu nie są znane. Był widownią sporów między stronnictwem królowej Bony a obozem zgrupowanym wokół kanclerza Samuela Maciejowskiego i hetmana Jana Tarnowskiego. Spierano się między innymi o udział Polski w wojnie z Turcją, za którym agitowali obecni na sejmie posłowie Ferdynanda Habsburga⁴. Na pewno też powrócono do postulatów obozu szlacheckiego w związku z jego programem egzekucyjnym, doszło też do starć między szlachtą a duchowieństwem, zwłaszcza o określenie granic jurysdykcji sądów duchownych⁵. Być może temperatura dyskusji spowodowała, iż język polski przeważał nad łaciną. Nie jest też wykluczone, iż — skoro konstytucje sejmiku 1543 r. obowiązywać miały tylko jeden rok, do następnego sejmiku⁶ — nie uznano za stosowne ich wydrukować i rozesłać starostom grodowym i dlatego też pozostawiono je (ale już nie uniwersały poborowe) w języku polskim.

Dorobek ustawodawczy sejmiku krakowskiego, publikowany w niniejszym wydawnictwie, obejmuje:

I A. *Decreta conventus Cracouiensis generalis pro festo sanctae Agnetis celebrati anni Domini MDXLIII* (21 stycznia 1543 r.). Jest to tekst pierwotny, sporządzony w języku polskim⁷.

¹ MRPS, cz. IV, vol. 1, nr 7016, s. 405.

² B. Jagiell., ms. 6561, s. 478–494.

³ W. Konopeczyński, *Chronologia sejmów*, nr 53, s. 138.

⁴ Zob. A. Dembińska, *Zygmunt I*, s. 225–229. Nielegalny zjazd w Kole, o którym pisze autorka (ibidem, s. 223–225) w rzeczywistości odbył się w 1538 r. (zob. W. Uruszczak, *Sejm walny koronny*, s. 18). O sejmie 1543 r. zob. też: W. Sobociński, *Memoriał Jana Ostroroga*, s. 65–68.

⁵ W. Sobociński, *Memoriał Jana Ostroroga*, s. 66.

⁶ Por. niżej, I, pkt 29, *in fine*.

⁷ Konstytucje te zachowały się w trzech rękopiśmiennych przekazach oficjalnych, a to: w AGAD, MK₁, t. 64, k. 231–252 oraz MK₂, t. 65, k. 52–72; w WAP Kraków, *Acta granicierum terrae Cracoviensis*, t. I, s. 37–55. Żaden z powyższych przekazów nie podaje daty wydania. Można przypuszczać, że uchwalono je pod koniec obrad sejmowych, więc przed 16 kwietnia 1543 r. (Por. MRPS, cz. IV, vol. 3, nr 21061, s. 195). Poza tym znane są inne jej przekazy, których wykaz podał J. Sawicki (*Z ksiąg Metryki Koronnej. Tekst pierwszych konstytucji sejmowych w języku polskim z r. 1543 w sprawie sądownictwa świeckiego i duchownego* [w:] Teki Archiwalne, t. II, 1954, s. 51–95). Autor ten wydał też fragment konstytucji dotyczący sądownictwa kościelnego, to jest art. 27 (ibidem, s. 83–97).

Tekst konstytucji sejmiku 1543 r. publikujemy w całości na podstawie MK₁. Pisownia została zmodernizowana zgodnie z wymaganiami instrukcji wydawniczej tekstów nowożytnych, zachowano tylko

I B. *Constitutiones in comitiis generalibus Cracoviensibus factae anno 1543*⁸. Jest to tekst łaciński, różniący się od oryginału polskiego, funkcjonujący w praktyce.

II. *Articuli ziem mazowieckich przez posły mazowieckie podany i przez Jego Królewską Mość na niniejszym sejmie potwierdzone*⁹.

III. *Litterae universales publicarum contributionum in conventus super decretarum* (12 kwietnia 1543 r.)¹⁰.

IV. *Litterae universales contributionis ducillorum* (12 kwietnia 1543 r.)¹¹.

Z pozostałego, znacznego dorobku tegoż sejmu¹², na uwagę zasługuje generalne zatwierdzenie praw i przywilejów Lwowa¹³ oraz przywileje dla Kamieńca Podolskiego¹⁴.

oryginalną pisownię nazw własnych. W przypisach tekstowych zaznaczono tylko te odmianki z MK₂ i AgCr., które w ocenie wydawców mogły mieć znaczenie merytoryczne. Zrezygnowano natomiast z sygnalizowania licznych różnic w samej pisowni, w szyku wyrazów i mało istotnych różnic wyrazów typu: innych — inszych, wedle — według, znów — znowu, albo — abo, takiej — takowej itp.

⁸ Konstytucje z 1543 r. zostały przetłumaczone na język łaciński przez Jakuba Przyłuskiego, który poszczególne artykuły zamieścił w *Leges* (1553), zgodnie z planem rzeczowym swego dzieła. Od Przyłuskiego przejęli je Jan Herburt w *Statuta Regni Poloniae* (1563) i Jan Januszowski. Dzięki nim właśnie, nie oryginalny tekst polski, ale łaciński przekład konstytucji był stosowany w praktyce. Konstytucje 1543 r., jako czasowe, nie zostały bowiem urzędowo wydrukowane i ogłoszone (zob. O. Balzer, *Przyczynki*, s. 91–98). W oparciu o wymienione kompendia Herburt i Januszowski powstał też tekst łaciński konstytucji z 1543 r., figurujący w VL, t. I, s. 566–581. Tekst ten zamieszczamy tu jako dokument I B. W przypisach tekstowych przedstawiony został stosunek tekstu łacińskiego VL do tekstu polskiego (Or.), na podstawie ustaleń poczynionych przez O. Balzera, *Przyczynki*, s. 140–151, tabl. III.

⁹ Są to partykularne konstytucje dla województwa mazowieckiego, uchwalone na sejmie 1543 r., o czym przekonuje ich treść, a także fakt, że zostały wpisane do MK w t. 64 bezpośrednio po konstytucjach koronnych (k. 252v.–257). Poza przekazem MK zachowały się także w formie wpisu do ksiąg sądowych ziemskich warszawskich, t. 25, s. 969–979, pod rokiem 1545, z równie mylną datą 1542 w tytule. Ten właśnie przekaz wykorzystali W. Kuraszkiewicz i A. Wolff, publikując *Articuli* drukiem w: *Zapiski i rotty polskie XV–XVI wieku z ksiąg sądowych ziemi warszawskiej*, Kraków 1950, s. 283–287. Podstawą niniejszego wydania jest przekaz MK. Pisownię zmodernizowano. W przypisach tekstowych zaznaczono odmianki o znaczeniu merytorycznym z tekstu wydanego przez W. Kuraszkiewicza i A. Wolffa (W).

¹⁰ Odnaleziono dwa przekazy urzędowe tego uniwersału, figurujące w MK₁, t. 64, k. 257v.–263v. i w MK₂, t. 65, k. 72v.–78. Różnią się one od siebie minimalnie. Druki urzędowe nie są nam znane. Za podstawę wydania przyjęto tekst z Ksiąg Kancelarskich (MK₁).

¹¹ Odnaleziono dwa przekazy tego uniwersału, figurujące w MK₁, t. 64, k. 262v.–263v. i w MK₂, t. 65, k. 78v.–80. Nie są nam znane druki urzędowe. Za podstawę wydania przyjęto tekst z MK₁.

¹² Por. MRPS, cz. IV, vol. 3, nr nr 20981–21082, s. 189–196.

¹³ Generalne zatwierdzenie praw obywatelom miasta Lwowa, od założenia miasta aż po rok 1543 (ibidem, nr 21052, s. 194).

¹⁴ Przywilej, zwalniający mieszkańców Kamieńca Podolskiego obrządku katolickiego, greckiego i ormiańskiego od cła i podatków (ibidem, nr 21017, s. 192). Sejm załatwił też sprawę praw majątkowych księżniczki Anny, ostatniej Piastówny mazowieckiej, małżonki Stanisława Odrowąża ze Sprowy (ibidem, nr 21011 i 21012, s. 192).